

LENIN, STALIN A HITLER

VĚK SOCIÁLNÍ KATASTROFY

ROBERT GELLATELY

LENIN,
STALIN
A HITLER

VĚK SOCIÁLNÍ KATASTROFY

ROBERT GELLATELY

VOLVOX GLOBATOR

LENIN, STALIN A HITLER

Robert Gellately

VĚK SOCIÁLNÍ KATASTROFY

Copyright © Robert Gellately, 2007

Translation © Dina Podzimková, 2012

ISBN 978-80-7511-012-1

Z anglického originálu Robert Gellately:

Lenin, Stalin and Hitler:

The Age of Social Catastrophe vydaného nakladatelstvím Alfred.

A. Knopf v roce 2007 v New Yorku

přeložila Dina Podzimková

Redakce Lenka Fukalová

Rejstříkem opatřila Lenka Fukalová

Odpovědný redaktor Michal Hrubý

Grafická úprava a sazba Adam Kot

Vydalo nakladatelství & vydavatelství

VOLVOX GLOBATOR

Štítného 17, 130 00 Praha 3 www.volvox.cz

jako svou 994. publikaci

Vydání první

Praha 2012

Adresa knihkupectví VOLVOX GLOBATOR:

Štítného 16, 130 00 Praha 3 – Žižkov

Věnováno Marii

Zkratky a poznámky

bolševici – Stoupenci většinové frakce RSDRP založené v roce 1903

čeka (nebo VČK) – Črezvyčajnaja komissija (Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotážemi); původní sovětská tajná policie 1917–22, jejím pracovníkům se říkalo čekisté dokonce i po několikaletých změnách názvu.

gestapo – Geheime Staatspolizei (tajná státní policie nazývaná rovněž Staatspolizei nebo stapo)

GPU-OGPU – Gosudarstvennoje političeskoje upravleni je (Státní politická správa) – bjediněnnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Sjednocená státní politická správa); Sovětská tajná policie 1922–1934.

Gulag – Glavnoje upravlenije lagerej (Hlavní správa táborů); posléze řídila sovětské koncentrační tábory

ITK – Nápravně-pracovní kolonie (SSSR)

ITL – Nápravně-pracovní tábor (SSSR)

kadeti – ruská Konstitučně demokratická strana (liberální)

kominternu – Komunistická internacionála, mezinárodní organizace

KPD – Komunistická strana Německa

kripo – Kriminální policie

kulakové – „bohatí“ rolníci

lišenci – „bezprávní“ sovětsí občané

menševici – Stoupenci menšinové frakce RSDRP založené v roce 1903

NEP – Nová ekonomická politika (1921–1929) zavedená Leninem

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich děl (Lidový komisariát pro vnitřní záležitosti), po roce 1934, kdy bylo GPU-OGPU přeměněno v NKVD a přejmenováno na GUGB NKVD, obecně používaná zkratka pro tajnou policii

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana (nacistická strana)

Ochranka – carská tajná policie

OKH – Vrchní velení německé pozemní armády

OKW – Vrchní velení německých ozbrojených sil

politbyro – hlavní orgán ústředního výboru sovětské komunistické strany

Pravda – Hlavní bolševické noviny a později polooficiální tiskovina komunistické strany

RSDRP – Ruská sociálně demokratická dělnická strana, hlavní marxistická strana

SA – Sturmabteilung (nacistické „hnědé košile“)

SD – Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba nacistické strany)

sipo – Sicherheitspolizei (Bezpečnostní policie); založená v roce 1936 jako zastřešující organizace pro gestapo a kripo

Sopade – výkonný orgán exilové SPD se sídlem v Praze (1933-38), Paříži (1938-40) a Londýně (1940)

sovět – ruský výraz pro „radu“, v němčině *Rat*

Sovnarkom/SNK Rada lidových komisařů; vládní orgán ustavený ruskou revolucí

SPD – Sociálnědemokratická strana Německa, krátce rozdělená na MSPD (většinové křídlo) a USPD (nezávislé křídlo)

SS – Schutzstaffel; Himmlerova „černá garda“

Stavka – Vrchní velení sovětských ozbrojených sil

ústřední výbor – nejvyšší orgán sovětské komunistické strany volený na stranických sjezdech

vožd' – rusky „vůdce“

wehrmacht – německé ozbrojené síly

zek – slangová podoba výrazu zaključennyj, který označoval vězně v gulagu

Poznámka k dataci

Data v ruské části knihy věnované době před únorem 1918 jsou uváděna podle juliánského (či „starého“) kalendáře, který byl v 19. století za západním pozadu o dvanáct, ve dvacátém století pak o třináct dní. Posledním dnem juliánského kalendáře byl 31. leden 1918, po něm následoval 14. únor.

Úvod

Jména Lenina, Stalina a Hitlera budou navždy spojena s tragickým vývojem evropské historie v první půli dvacátého století. Bolševici jen pár týdnů po ruské revoluci stvořili tajnou policii, jejíž brutalita daleko přesahovala cokoliv, co existovalo za cara. Nacisté šli v jejich šlépějích, a jen co se dostali k moci, uvedli na scénu obávané gestapo. Oba režimy zavedly koncentrační tábory, jejichž vězni byli mučeni a často se udřeli k smrti. Nacisté přišli s lágry zařízeními na průmyslové zabíjení milionů židovských žen, mužů a dětí na základě domnělých rasových kritérií.

Samotní diktátoři sovětského i nacistického ražení byli produktem strukturálních změn, které přinesla první světová válka. Před rokem 1914 byli bezvýznamnými figurkami a neměli nejmenší šanci vstoupit do politického života. Představovat si sami sebe jako mocné vládce a vůdce masových hnutí mohli jedině ve snech. Jakmile však bylo v roce 1914 vypuštěno „válečné monstrum“, společenská a politická krize, která se přehnala napříč Evropou, otevřela radikálům a utopistům zcela nové možnosti. [1]

Katastrofou, která Evropu pohltila na dobu příštích tří desetiletí, byl zasažen každičký kout kontinentu. Došlo ke dvěma světovým válkám, ruské revoluci a občanské válce, k fašistickému puči v Itálii, uchopení moci nacisty a k holokaustu. Proběhla také početná další povstání a státní převraty. O temných energiích, které se uvolnily ze záští, obav a ambicí, částečně vypovídá enormní rozsah zabíjení.

Události těžce zasáhly nesrovnatelně větší počet uniformovaných mužů, a dokonce ještě více civilistů, než tomu bylo v jakékoliv jiné porovnatelné etapě dějin. Tato kniha se soustředí na dominantní síly oné doby, na Sovětský svaz a nacistické Německo, ale katastrofu samotnou analyzuje v globálním měřítku, ve snaze odhalit její politickou a ideologickou podstatu. Z této perspektivy je patrné, že tragédie, které Evropa zakoušela, byly daleko více než pouhým sledem vzájemně nesouvisejících událostí. Byly vzájemně nerozlučně spjaty a zároveň byly součástí nenávistného soupeření komunistů a nacistů o nadvládu nad světem.

V průběhu první světové války zemřelo v bojích okolo osmi milionů mužů, sedm milionů zůstalo trvale postižených a dalších patnáct milionů bylo vážně zraněno. Odhadem pět milionů civilistů přišlo o život následkem příčin, které s válkou souvisely, jako jsou nemoci a podvýživa. Tento počet civilních obětí ale nezahrnuje Rusko, kde byla situace nejhorší, zesílená na maximum (dvojicí) revolucí z roku 1917, po nichž následovala občanská válka a hladomor. [2] To vše se odehrálo v etapě, která byla jen první fází společenské a politické katastrofy obrovského rozsahu. Příští kolo mělo být ještě smrtonosnější.

Dopady první světové války na společnost nelze podceňovat. „Všichni obyvatelé Evropy byli vystaveni militarizaci života i jazyka, erozi osobních svobod a sociálních rozdílů, narušení hospodářského života, mizení bohatství, útrapám způsobeným nedostatkem potravin, rostoucí mírou kolektivizace a byrokracie, selhání mezinárodního systému a uvolnění olbřímích zásob agresivity a násilí.“ [3]

Návrat ke starým způsobům byl nemožný. Režim v carském Rusku se již před rokem 1914 potácel na pokraji zkázy a po více než třech letech obětí byla vůle národa jít dál téměř u konce. Zoufalství a roztrpčení vedly počátkem roku 1917 ke svržení cara Mikuláše II.

Nový prozatímní kabinet se s katastrofálními výsledky pokoušel vést válku dále, ale morálka vojska a odhodlání pokračovat se neustále

zhoršovaly. Lenin a bolševici, kteří využili chvíle k vlastnímu politickému prospěchu, v říjnu převzali moc, prakticky aniž by museli vypálit jediný výstřel; nezbyl nikdo, kdo by vládu bránil. Válka otevřela cestu revoluci a komunismu. Lenin a bolševici poté spojili domácí teror a misionářské zanícení s horlivou vírou, že je jejich osudem předat požehnání komunismu západu.

Rusko nebylo jedinou zemí, která přišla o svého monarchu. Válečnou prohru následovaly ve střední Evropě socialistické a komunistické revoluce, které vypudily tamní původní vládcy. Došlo také k neúspěšným pokusům prosadit komunistické režimy v Berlíně, Mnichově, Vídni, Budapešti a jinde. Počátkem 20. let se snahy o provedení revoluce v ruském stylu v Německu – se sovětskou podporou a asistencí – obnovily.

Poválečná „normalita“ v Evropě byla poznamenána politickým násilím, (úspěšnými) pokusy o převrat, atentáty, tlupami uniformovaných darebáků v ulicích a obecnou nestabilitou. Toto klima napomohlo vzestupu nových politických stran, a především tomu, že se objevili radikálové a diktátoři napravo i nalevo, kteří se pokoušeli s podporou rozezlených lidí, fanatiků, a především mladých „idealistů“ využít obecné krize k vlastnímu prospěchu. Po ukončení bojů v roce 1918 panoval přetrvávající pocit života v mezidobí mezi dvěma válkami.

Válečné monstrum bylo připraveno na další kolo, které odstartovalo v září 1939. Druhá světová válka ovšem zdaleka nebyla jen návratem starých konfliktů pozastavených po roce 1918. Od poloviny 30. let se v růstu mezinárodního napětí odrážel ideologický a politický konflikt mezi nacismem a komunismem, který zuřil již více než desetiletí. Nový konflikt vypukl ohledně Polska a šířil se západní Evropou, až svět nakonec sestoupil do víru zkázy a hrůzy, která byla daleko smrtonosnější než samotná první světová válka.

Ideologický střet mezi nacismem a komunismem dodal v Evropě zcela nové rozměry konfliktu, který zachvátil tytéž národy za první

světové války. Vypukl s novou brutalitou, protože ozbrojené síly odhodily stranou válečné konvence a národnostní a etnické nenávisti se vymkly kontrole. Etnické čistky, „transfery obyvatelstva“, záměrné zacílení na civilisty a masové zločiny se staly heslem doby. Do holokaustu byly tím či oním způsobem zapleteny všechny země na kontinentu.

V jádru obrovské katastrofy, jíž se zabývám v této knize, bylo systematické masové vraždění Židů německými silami během druhé světové války. Židé v Evropě byli chyceni v pasti nenávistí a emocí, které propukly po první světové válce. Byli zabíjeni po stovkách tisíc v ruské občanské válce (1918-21). Tyto zločiny, páchané zejména „bílými“ silami oproti „rudým“, byly nejhoršími pogromy v ruské historii, daleko vražednějšími než cokoliv, co se dělo za carských časů.

Obrovský rozsah kalamity, která Evropu zasáhla v podobě druhé světové války, se vymyká představivosti. Pocit, že tonou v mohutné katastrofě, vyjádřila řada lidí mnoha způsoby, ale málokterý je pozoruhodnější než ten, který zvolila ruská umělkyně během obléhání Leningradu:

Ve vsi té světové fantasmagorii cítím jistého druhu d'ábelský romantismus, a navíc velikost, nezkrotný, střemhlavý chvat vstříc smrti a zkáze.

Na zemi přistála jakási ohavná a násilná smršť a všechno se pomíchalo a začalo se točit v černém kouři, ohni a sněžné bouři.

A my, Leningradští, dusíce se v obklíčení, jsme mikroskopickými zrnky písku v celém tomto olbřímím cyklónu. [4]

Monstrum, jaké bylo uvolněno z řetězů v roce 1941, nemohlo být snadno spoutáno a válka neskončila náhle dnem osvobození 8. května 1945, kdy Spojenci oslavili vítězství. Společenské střety v podobě brutálních odvetných aktů, společenských čistek a občanských válek zuřily dále až do roku 1953 a Stalinovy smrti. [5]

Tato kniha začala jako studie o soupeřících ideologiích komunismu

a nacismu a vražedné rivalitě mezi Stalinem a Hitlerem. Lenin původně neměl být jednou z jejích hlavních postav. Jak však můj výzkum postupoval a snažil jsem se rekonstruovat události vedoucí k druhé světové válce, pochopil jsem, že mnohé z toho, co chci říci, mě zavádí znovu a znovu zpět k Leninovi a k počátkům sovětské diktatury.

Dvě nejpovedenější studie zabývající se sovětským komunismem a německým národním socialismem se soustřeďují na Stalina a Hitlera, a Lenina stěží vůbec zmiňují. Jejich výchozím bodem je srovnání obou režimů skrze metodologii, která chápe jako základní postavu Hitlera a poté zkoumá paralely se Stalinem. Nikdy ale nebylo vysvětleno, proč je Hitler kladen před Stalina. Konečně Stalin byl politicky aktivní dlouho předtím, než o Hitlerovi kdokoliv slyšel, a byl sovětským diktátorem o řadu let dříve, než se vůdce nacistů stal německým kancléřem. [6]

Moje kniha se od standardního přístupu odlišuje tím, že věnuje značnou pozornost Leninovi a předkládá celý příběh ve správném chronologickém pořadí. Zároveň napравuje tendenci většiny studií stalinismu Lenina ignorovat nebo ho odsouvat do vedlejší role. Až příliš často bývá Lenin přijímán jako prozíravý a moudrý nebo přinejmenším vyzbrojený dobrými úmysly, otec-zakladatel, jehož vize byly pošpiněny vraždícím Stalinem. Lenin ovšem nepoložil jen základy sovětského komunismu, ale také jeho následujícího vývoje. Byla to právě jeho touha po moci, která v roce 1917 poháněla pochybovače mezi bolševiky. Lenin bez jakéhokoliv náznaku morálních zábran nebo smyslu pro loajalitu k národu naléhavě doufal v porážku Ruska v první světové válce a zesměšňoval své bolševické soudruhy, kteří se domnívali, že by měli bránit svou vlast.

Carský svět se rozpadl v březnu 1917 a Rusko se nakrátko, pod správou nové prozatímní vlády, stalo jednou z nejsvobodnějších zemí na světě. Lenina byste v té době marně hledali kdekoliv poblíž hlavního města Petrohradu; žil ve Švýcarsku. Do své domoviny se vrátil až povzbuzen událostmi. Byl odhodlán rozbít to, co zbývalo ze starého ruského společenského a politického zřízení, a rozhodnutý zničit

jakoukoliv možnost, že by se nové Rusko stalo liberální demokracií.

Lenin, jehož původní jméno znělo Vladimir Iljič Ujlanov, se narodil 10. dubna 1870 (podle juliánského kalendáře) a vyrostl v dobře zabezpečené rodině. Byl jedním z prvních nadšenců revolučního aktivismu a zřejmě nejnesmiřitelnějším praktikem ruského marxismu v předrevolučním období. Jako zakladatel sovětského komunismu byl klíčovým zastáncem ustavení státu jedné strany, koncentračních táborů a teroru. Za dnů říjnové revoluce trval na tom, že je nutné omezit občanská a zákonná práva. Jen pár týdnů poté prosazoval vznik nové tajné policie (zvané čeka). Nastolil nesnášenlivou atmosféru nového režimu a neúnavně pronásledoval postupně se rozšiřující okruh nepřátel. Teror a diktatura navíc nebyly prostě jen reakcí na nároky vyplývající z vlády, protože Lenin obojí přijal za své více než deset let před ruskou revolucí. Například v roce 1905, když se carský režim dostal pod tlak, se Lenin nespokojil s myšlenkou jeho přeměny v konstituční monarchii, či dokonce liberální demokracii. [7]

Stalin s Leninem se poprvé setkali v půli prosince 1905 a Stalin byl již tehdy naladěný na stejnou vlnu, ačkoliv nesouhlasil s jeho změnou taktiky spočívající v účasti ve volbách, které umožnily říjnové reformy. Naučil se nicméně brát si „velkého muže“ za vzor, protože se s ním shodl na tom, že účel světí jakékoliv prostředky a že konečným cílem je diktatura proletariátu – s důrazem na to první. [8]

Lenin měl pozoruhodně malé porozumění pro naděje a touhy obyčejných lidí, ať už šlo o venkovské rolníky, nebo průmyslové dělníky. Věřil, že pracující jsou jedinou „revoluční třídou“, ale pokud by byli ponecháni sami sobě, chtěli by „pouze“ lepší mzdy a společenský pokrok – jinými slovy, šlo by o požadavky odborů, které, v jeho očích, prozrazovaly jejich omezenou představitost. Leninův postoj v listopadu 1917, na samém počátku nového režimu, jehož podoba byla sotva vymezena, přesně shrnul ruský spisovatel Maxim Gorkij. „Pracující třída je pro Lenina tím, čím je pro kovodělníka ruda. Je za současných okolností možné odlít z této rudy socialistický stát?

Zdánlivě je to nemožné; nicméně – proč se nepokusit? Co riskuje Lenin, pokud se experiment nepovede?“ [9]

Leninismus byl založen na myšlence, že profesionální revolucionáři vybudují avantgardní stranu a budou vládnout ve jménu proletariátu. Nebudou ztrácet čas s „podvodem“ liberální demokracie, v níž neviděli nic lepšího než vládu nenáviděné buržoazie. Odstranění absolutní monarchie a její nahrazení konstitučním systémem byly pouhou přehrou k opravdovější revoluci. Nic z toho se nemělo stát bez krveprolití a Lenin považoval za zcela zřejmé, že třídní boj bude znamenat občanskou válku. Byl přesvědčen o tom, že komunismus bude nutné prosadit násilnou cestou. Jeho stoupenci byli z hloubi duše elitáři přesvědčení o své vlastní nadřazenosti. Vzali na sebe povinnost vytvořit nový svět od vrcholku po základy.

Josif Vissarionovič Džugašvili čili Josif Stalin se podle oficiálního životopisu vydaného ještě za jeho života narodil 21. prosince 1879, ale historici se dnes shodují, že světlo světa spatřil 6. prosince 1878. Nemáme tušení, proč o datu svého narození lhal. Sám o sobě měl nepopíratelné schopnosti, ale originalita k nim nepatřila. Hrdě a vědomě stavěl na Leninových základech. Jinak řečeno: Stalin začal jen málo věcí, které již dříve nezačal či nepředvídal Lenin. Stalin byl logickým Leninovým nástupcem, který si zakládal na tom, že je věrným žákem. A to i přesto, že měl Sovětský svaz proměnit takovým způsobem, o němž si jeho idol mohl jen nechat zdát.

Mýtus „dobrého Lenina“ – spasitele – byl zabudován do politické kultury Sovětského svazu od počátku a Stalin ho chytře využíval k vlastnímu politickému prospěchu. Lenin byl ve skutečnosti nemilosrdný a krutý. Dokonce i vlivné bolševické kruhy se třásly před jeho zuřivostí a popravami, které nařizoval bez sebemenších výčitek svědomí. Politickou postavu „dobrého Lenina“ je třeba chápat jako nástroj politiky, jehož účelem bylo inspirovat zahraniční i domácí přívržence.

„Dobrý Lenin“ existoval dříve než „zlý Stalin“. Stalin pocházel z

gruzínské venkovské rodiny a předtím, než se vydal na cestu profesionálního revolucionáře, byl studentem kněžského semináře. Jeho kariéra na vzdáleném Kavkazu však měla jen nejasné směřování, dokud nepřijal za svého vůdce Lenina. Když Stalin na počátku 20. let bojoval o převahu v sovětské komunistické straně, nečinil tak předkládáním vlastních cílů, ale prohlášením sebe sama za Leninova nejvěrnějšího stoupence a vykladače.

Podle některých hlasů se Lenin, jehož zdraví se den ode dne prudce zhoršovalo, chtěl Stalina v prosinci 1922 až lednu 1923 zbavit. Ve svém takzvaném politickém testamentu si Lenin stěžoval, že Stalin je „příliš neurvalý“, a psal o jeho „odstranění“ z pozice generálního tajemníka strany. Leninovu zlost na Stalina lze vysledovat k jedné soukromé události: Stalin se dostal do osobního sporu s Leninovou manželkou, Naděždou Krupskou. Přestože však po něm Lenin požadoval omluvu a kritizoval Stalinovy způsoby, neřekl nic o jeho odstranění z nejdůležitějších orgánů v zemi (z politbyra a ústředního výboru) a neexistují žádné dokumenty, které by nasvědčovaly tomu, že se poohlížel po jiném možném následníkovi. Jeho hlavní starostí byl stranický rozkol okolo dvou výrazných osobností – Stalina a Lva Trockého. Stalina si ovšem hluboce cenil. Významným způsobem ho podporoval a dával mu jednoznačnou přednost před všemi ostatními soupeři na vrcholných stranických pozicích. [10]

Mezi prvním diktátorem Sovětského svazu a jeho budoucím nástupcem nebyly velké teoretické nebo politické rozdíly, pokud šlo o oblast komunistické doktríny, tím méně pak v oblasti masového a nemilosrdného používání teroru. Stalin zůstal generálním tajemníkem strany. Trockého, svého hlavního protivníka v boji o moc po Leninově smrti, snadno odsunul stranou. Od poloviny 20. let, kdy prosadil svou dominantní pozici, Stalin ospravedlňoval každou změnu směru politiky, každé utážení šroubů, každou dávku teroru tím, že je spojil s tím či oním Leninovým výrokem. V této knize ukazují, že oproti překroucení či zmaření Leninova odkazu, které někteří předpokládají, byl Stalin logickým Leninovým dědicem.

Po Stalinově smrti v roce 1953 byl „dobrý Lenin“ povolán z mrtvých, aby vyhnal „zlého Stalina“ a jeho kult osobnosti. S komunismem se každopádně dělo něco špatného: byly tu očividné případy nepoctivosti a gigantický systém koncentračních táborů s více než dvěma miliony uvězněnými a občanská práva zcela pozbyla významu. Otázka byla, jak se to všechno mohlo stát. Nikita Chruščov ve své slavné řeči z roku 1956, která naznačila „tání“ v Sovětském svazu, prohlásil, že Stalin zkazil leninismus. Chruščov předložil mýtus šlechetného a dobrého Lenina, aby tak zachránil „vnitřní pravdy“ komunismu před spojováním s tím, co bylo zpětně označeno za „stalinistické zlo“. Vše, co bylo v zemi špatného, se nyní nakládalo na Stalinova bedra. Chruščov vynesl na světlo Leninův „testament“ a jeho obvinění Stalina z neurvalosti, aby tak „dokázal“, že onen skvělý Lenin byl po celou dobu na té správné straně. Chruščov vznesl řečnickou otázku: „Byly posvátné principy leninismu v naší straně dodržovány po smrti Vladimíra Iljiče?“ To, že nebyly, byla Stalinova chyba, protože s leninismem samým údajně nebylo nic v nepořádku. [11]

Tato pohádka o Leninovi již není přesvědčivá, jak v hojné míře dokazuje obsah a povaha dokumentů pocházejících z nově otevřených ruských archivů. [12] Ty odhalují Lenina jako nejextrémnějšího z radikálů a jako vůdce, který usiloval o teror stejně, a možná dokonce více než kdokoliv jiný.

Najdou se tací, které obraz Lenina, jak je podáván na stránkách této knihy, a dokonce i pouhá jeho zmínka v jejím titulu po boku Stalina a Hitlera zneklidní. Má dobrá přítelkyně, která pracuje u mého amerického vydavatele, mi řekla, že samotná myšlenka postavit Lenina v titulu knihy vedle Stalina a Hitlera by stačila na to, aby se její ruská babička obrátila v hrobě.

Komunismus si navzdory tomu, co jsme měli možnost zjistit o perzekucích a hromadném vraždění v Sovětském svazu, Číně a jinde, neprošel stejně drsnou kritikou jako nacismus. Možná je to proto, že úkolem komunismu mělo být všeobecné osvobození. Měl přinést konec

nerovností a nastolit skutečnou sociální spravedlnost. A zdá se, že většině jeho příznivců příliš nezáleželo na tom, že sovětský režim vytvořil prakticky ve všech ohledech naprostý opak. [13]

Stejně jako Stalin také Adolf Hitler (narozený 20. dubna 1889) byl mužem pocházejícím ze skromných poměrů. Myšlenkami na politickou kariéru se v prvních třech desetiletích svého života vůbec nezabýval, tíhl k samotě a koketoval s uměním. Neměl dokonce ani německé občanství, byl Rakušan s podivným jižním přízvukem, který se po překročení věku 20 let vydal do Německa, kde pokračoval v podomním prodeji svých děl. Jeho vlastnosti neodpovídaly povaze rozeného vůdce. Byl velmi ostýchavý, málokdy promlouval na veřejnosti a ještě méně psal. Po celou dobu první světové války sloužil jako dobrovolník v německé armádě, ale nedosáhl vyšší hodnosti než desátníka. Dokonce i v zákopech na frontě zůstal outsiderem.

Na sklonku války Hitler začal jevit zvláštní pochopení pro vlnu roztrpčení a hořkosti, která zaplavila poraženou zemi. Chrlil ze sebe nenávist vůči „listopadovým zločincům“, těm, kdo byli údajně zodpovědní za porážku Německa, a jako mnozí další si přál odmítnout versailleskou smlouvu, která svazovala jeho adoptivní vlast válečnou vinou. Na rozdíl od marxistů Hitler neměl žádnou velkou teorii, která by kladla nějakou konečnou tečku za historií. Pro Hitlera byly dějiny vším, co je, neustálým bojem, v němž je možné zajistit německé přežití a nadvládu jedině skrze stvoření rasově čistého „společenství národa“ očištěného od komunistů, Židů, zločinců, společenských vyvrhelů a těch, kdo byli označeni a rasově nevyhovující.

O Hitlerových postojích před rokem 1919 toho mnoho nevíme. Je jisté, že vyrostl v Rakousku, měl silně romantizovaný pohled na vše německé, vytvořil si pohrdání vůči rakousko-uherským vládním představitelům a měl nepochybnou, byť mlhavě definovanou touhu, aby jeho národ získal domov ve velkém Německu. V předvečer první světové války žil v Mnichově a radoval se z toho, že se Německo konečně chystá stát světovou velmocí, což bylo podle něj jeho právem.

Válka nakonec jeho nacionalistické ambice ohrozila. V té chvíli došlo u desátníka, který do té doby vedl život prostý zvláštních událostí, k politickému probuzení do reality porážky a ponížení a on se připojil k chóru, který kladl vše za vinu Židům.

Vezmeme-li v úvahu jeho dlouhodobou citovou příchylnost k Německu, jeho spojení s nacionalistickými skupinami by nemělo být překvapivé. Ale jeho vášnivá oddanost věci „znovuzrození“ národa byla již u kořenů spojena s pocitem, že za tuto zradu nesou odpovědnost Židé. Neměl žádné potíže přijmout biologicky rasistický pohled, přestože jeho sociální darwinismus pravděpodobně nebyl o mnoho více než vhodným zdůvodněním jeho silících antisemitských postojů. Je pravděpodobné, že se Hitler, který vyrostl v Rakousku, ve svém sklonu k protižidovským postojům příliš nelišil od řady příslušníků své generace. Typ fanatického antisemity, který si spojujeme s nacistickým hnutím, se z něj nicméně stal teprve po první světové válce.

Hitler mezi poválečnými buřiči nevynikl pouze díky svým rétorickým schopnostem, ale – což bylo podstatnější – také kvůli radikální povaze své politiky, onomu přístupu „všechno, nebo nic“, který měl uplatňovat po zbytek svého života. V září 1919 již bylo součástí jeho plánů „úplně odstranit“ Židy z Německa. Je velice nepravděpodobné, že by si tehdy dokonce i on sám dokázal představit, jaký dopad bude mít tento podnět v druhé světové válce. Lidé, kteří se ve 20. letech hrnuli na jeho řečnická vystoupení, však mohli vycítit, že jádrem jeho vůdcovství bude fanatická pravicová politika – tvrdý zásah proti „zákonu a pořádku“, komunistům a především Židům.

Hitlerova antisemitská fobie se brzy propletla s horečnatým antibolševismem. Stejně jako ostatní antisemité i on značně přeháněl při uvádění počtu Židů činných v komunistickém hnutí v Německu a Sovětském svazu, ale jeho nenávisť k Židům se neomezovala jen na jejich předpokládané sympatie ke komunismu. Daleko podstatnější byl jeho postoj, který je představoval jako přirozené nepřátele národa.

Dne 13. srpna 1920 Hitler v Mnichově pronesl řeč, která byla v

podstatě jeho „programovým“ prohlášením antisemitismu. Vyzval publikum, aby si představilo, jakých úžasných výšin kultury a umění může Německo dosáhnout, pokud se národ spojí. Prohlásil, že Židé se nikdy nemohou stát součástí tohoto úsilí, protože na rozdíl od Němců (obecněji „árijců“) nechápou práci jako společenskou a morální povinnost. Tvrdil, že Židé budou vždy žít jako cizinci v cizí zemi, jako překupníci, podnikatelé a obchodníci. [14] Toto téma dále rozvíjel. Například 2. listopadu 1922 Židy popsal jako národ, který je ze své podstaty mezinárodní. V průběhu historie prospívali v tolika různých prostředích, mluvili různými jazyky, a přesto vždy chápali sami sebe jako národ, prohlásil. Obával se, že tato „rasa“, na niž pohlížel jako na „nižší“, by mohla být docela dobře schopná narušit německou kulturu, a tedy i národní identitu. Věřil, že Židé byli od počátku věků „ničiteli kultury“ v Egyptě, Palestině, Řecku a antickém Římě. [15]

Zatímco řada pozorovatelů může kapitalismus a komunismus vnímat jako nepřátele na život a na smrt s nemnoha spojujícími body, Hitler je chápal jako směry prodchnuté duchem internacionalismu, a tím pádem sdílející společnou půdu přirozeného nepřátelství vůči národu. Z tohoto pohledu člověk jednoduše nemohl být zároveň pro internacionalismus a pro Německo. Hitler se zatvrzele držel názoru, že Židé jako lid bez vlastní domoviny nemají žádný zájem na své příslušnosti k národu, protože jejich skutečný zájem leží jinde, v kapitalismu a komunismu.

Právě tato zarputilá víra v Židy jako přirozené nepřátele Německa z Hitlera udělala nejzarytějšího oponenta Lenina a Stalina a toho, co sám přezíravě nazýval „židobolševismus“. Po více než desetiletí bojoval o moc a následně začal přetvářet Německo a poté Evropu podle ideologie, jíž v raných dobách zasvětil svůj život a které se držel až do konce svých dní. Byl rozhodnut pro válku prakticky ode dne svého jmenování kancléřem 30. ledna 1933 a v roce 1939 toto rozhodnutí naplnil. Srážka nacistické a komunistické ideologie dosáhla v červnu 1941 kritických rozměrů a stala se *Vernichtungskrieg*. – vyhlazovací válkou proti Židům a komunistům, po níž toužil.